

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

УДК [356.15:355.087.2]:94(477)«2014/2015»

© **Юрій СТАСЮК**

УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуто участь українських добровольчих формувань у боротьбі проти російської агресії за територіальну цілісність України у 2014–2015 рр. Подано авторське визначення терміна «українські добровольчі формування». Схарактеризовано унікальний феномен самоорганізації патріотично налаштованої громадськості за підтримки громадських організацій, політичних партій, який вилився у створення під егідою держави українських добровольчих формувань. Досліджено специфіку і фактори виникнення та функціонування українських добровольчих формувань у межах сучасної законодавчої бази України, висвітлено їх чисельність.

Ключові слова: українські добровольчі формування, добровольчі батальйони, законодавство, антитерористична операція на Сході України, збройний конфлікт на Сході України.

Російська агресія проти України в лютому 2014 р., а також послаблена протидія українських силових структур російській навалі спричинили виникнення українських добровольчих формувань, які були створені за рахунок територіальних громад, політичних партій, громадських об'єднань та самоорганізованих патріотично налаштованих громадян.

У війнах ХХ ст., які відбулися на території України, населення виявило стійкість, мужність та непримиренність у боротьбі із загарбниками, добровільно об'єдналося в різноманітні збройні формування: під час Першої світової війни – у легіон Українських січових стрільців; у роки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. виникли формування, які очолювали народні отамани Махно, Хмара, Мелашко, Руденко, Гладченко; під час Другої світової війни – об'єднання партизанів та Українська повстанська армія [23].

Мета статті – розглянути українські добровольчі формування, що виникли в новітні часи та стали унікальним явищем незалежної України.

Для означення українського добровольчого руху використовують широкий спектр назв, зокрема: добровольчі формування, групи, підрозділи, загони, добровольчі батальйони (добробати), парамілітарні організації, ополчення [38; 30; 11; 33; 36]. Спільною рисою для них було створення частин, підрозділів, груп на основі громадян, які добровільно виступили на захист територіальної цілісності України. Однак за організаційною структурою, підпорядкуванням, рівнем матеріально-технічного забезпечення, бойової підготовки та особовим складом вони різнилися. Слід зазначити, що широке застосування російською пропагандою терміна «ополчення» на позначення російсько-терористичних угруповань, створених Росією у так званих «Донецькій народній республіці» (далі – ДНР) і «Луганській народній республіці» (далі – ЛНР), зумовило доцільність використання в статті дефініції «українські добровольчі формування» [32].

На підставі опрацьованих матеріалів можна виокремити низку спільних рис (ознак), притаманних добровольчим збройним формуванням, утвореним або самоорганізованим для захисту України, що брали безпосередню участь в антитерористичній операції на Сході України та не увійшли до складу Збройних сил (ЗС) України, Національної гвардії України (НГУ) та Міністерства внутрішніх справ (МВС) України, а також військовим формуванням – батальйонам територіальної оборони ЗС України, підрозділам патрульної служби міліції особливого призначення МВС, добровольчим підрозділам у складі НГУ: укомплектовані на добровільній основі; створені за ініціативи українських політичних сил із виникненням збройного конфлікту на Сході України; позитивне ставлення добровольців до Революції Гідності, активна участь у діяльності Майдану, підтримка нового керівництва держави; підтримка цих формацій українським суспільством, високий ступінь довіри до них громадян України в перший період збройного конфлікту.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зафіксовано, що лексема «добровольчий» є прикметником до доброволець; добровільний – «який утворюється, існує на основі самодіяльності мас, завдяки підтримці громадськості» [8, 307]. У Гаазькій конвенції «Про закони і звичаї війни на суходолі» (1907) зазначено, що воєнні закони, права й обов'язки застосовують не лише до армій, а й до ополчення та добровольчих загонів, якщо вони відповідають таким умовам: перебувають під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; мають закріплену відмітну емблему, яку можна розпізнати на відстані; відкрито носять зброю; ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни. У ст. 2 Положення про закони і звичаї війни на суходолі визначено, що жителі території (яка не була окупована), котрі в разі наближення ворога добровільно беруться за зброю, щоб чинити опір військам, які вторглися, але не мали часу самоорганізуватися, вважаються воюючою стороною, якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни [25].

На основі аналізу виявлених джерел вважаємо за доцільне українські добровольчі формування 2014–2015 рр. умовно розділити на групи, беручи до уваги

роль державних структур у їх створенні. Перша група охоплює тимчасові формування, створені за участі держави (батальйони територіальної оборони у складі ЗС України, підрозділи патрульної служби міліції особливого призначення – МВС, резервні батальйони – НГУ) спільно з проукраїнськими партіями, громадськими об'єднаннями, місцевими органами влади та органами самоврядування.

До другої групи віднесемо формування, створені безпосередньо українськими партіями, громадськими об'єднаннями та за кошти благодійників (І.В. Коломойського – одного із засновників промислово-фінансової групи «Приват»; Г.О. Корбана – учасника Наглядової ради української нафтогазовидобувної компанії «Укрнафта» та ін.) чи самоорганізовані з-поміж небайдужих громадян, а також груп іноземців, які виявили бажання захищати територіальну цілісність України. До цієї групи належить: Добровольчий український корпус (далі – ДУК), створений громадською організацією «Правий сектор»; батальйон «ОУН», заснований політичною партією «УНА-УНСО»; добровольча козацька рота спецпризначення імені Тараса Шевченка, створена Київською козацькою організацією «Київський козацький полк ім. Тараса Шевченка БУК» тощо.

Отже, беручи до уваги зазначене, вважаємо, що українські добровольчі формування – це новостворені тимчасові добровольчі формування як допоміжний оборонний ресурс держави, що отримали зброю з метою захисту її територіальної цілісності та державного суверенітету України, у формуванні яких брали участь державні органи влади, політичні партії, громадські об'єднання та групи самоорганізованих громадян із дотриманням принципу добровільності.

Розгляд законодавчої бази України, яка сприяла виникненню та організаційному оформленню українських добровольчих формувань, розвінчує російський міф щодо незаконного їх створення, особливо тих, котрих опікували українські олігархи, які здебільшого не бажали афішувати свою допомогу добровольчим формуванням. Однак замовчувати суб'єктивний фактор, що люди добровільно вирішили захищати територіальну цілісність своєї держави, зберігати її суверенітет, – це значить свідомо ігнорувати реальні події. Такі формування, як «Шахтар», «Торнадо» та «Айдар», стали відомі громадськості завдяки російським ЗМІ в Україні, які з метою дискредитації діяльності цих добровольчих формувань навішували на них бездоказові ярлики, зокрема «карателів», «бандформувань», «націоналістів» [12; 28].

Основою для створення українських добровольчих формувань ставали переважно громадські формування. У Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. № 1835-III унормовано процес створення громадських формувань на базі громадських об'єднань за добровільним принципом для участі в охороні громадського порядку та державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України й органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні

адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Відповідно до ст. 14 Закону особи, учасники цих формувань, мають право застосовувати заходи фізичного впливу: спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони (сльозоточивої та дратівної дії).

Такі формування діяли переважно в межах територіальної громади, де активно виникали ще під час Євромайдану та Революції Гідності (місцеві Самооборони), а з появою в Україні відкритих терористичних загроз – у лютому 2014 р. Особлива потреба в громадських формуваннях виникла в тих регіонах, де тогочасні правоохоронні органи співпрацювали з російськими бойовиками, були прихильні до них, а рівень корупції в їх лавах був дуже високий [4]. Так, у ніч на 7 квітня 2014 р. в м. Миколаєві близько 200 молодиків із георгіївськими стрічками, які виступали за федералізацію України, спробували захопити приміщення обласної ради та облдержадміністрації. Однак за допомогою активу демократичних партійних організацій (Давида Макар'яна, Демида Губського), місцевих депутатів та учасників Самооборони Майдану, свідомих громадян співробітникам міліції вдалося призупинити протиправні дії та ліквідувати наметове містечко, вилучити зброю, пляшки із запалювальною сумішшю, агітаційну літературу, російські прапори [16, 325–326]. Утім були групи самоорганізованих громадян на Сході України, які не змогли або не встигли зареєструватися в місцевих територіальних громадах, але намагалися чинити опір російським бойовикам і місцевим прибічникам «російського світу». Зі спогадів Віталія, мешканця Донбасу, дізнаємося: «...наприкінці квітня – на початку травня 2014 р. в місті Донецьку проукраїнські ультраси, спортсмени, „качки” та колишні військові здійснювали партизанський опір без зброї сепаратистам та заїжджим „браткам”. Іноді були непорозуміння: уже в процесі бійки розумієш, що зв'язалися зі своїми... Було в нашому середовищі й багато розмов про штурм будівлі ОДА, але свідчення про те, що у сепарів є вогнестріл, ці плани обрушили» [24, 34–36].

Траплялися непоодинокі випадки, коли представники силових відомств на початку АТО зверталися до представників українських добровольчих формувань із проханням забезпечити безперешкодне переміщення техніки та особового складу через пікети мітингувальників, організованих російськими спецслужбами, і недопущення захоплення ними зброї. Доброволець І. Орел 24-го БТрО «Айдар» згадував, що 17 травня 2014 р. військові попросили допомоги в керівництва батальйону, щоб провести техніку через Старобільськ, яку не пропускали проплачені мітингувальники. Для цього було відібрано та направлено групу бійців батальйону чисельністю 40 осіб. Більшість вояків ще не були оформлені на той час, оскільки батальйон формувався в районі проведення АТО і водночас виконував бойові завдання. Прибувши на місце пікетування, добровольці провели роз'яснювальні заходи, здійснили індивідуальний вплив на мітингувальників та забезпечили безперешкодне переміщення військових [29, 9].

З часом деякі територіально-громадські формування стали основою для створення українських добровольчих формувань, зокрема батальйонів «Донбас», «Дніпро-1», «Київська Русь», «Азов».

Організаційним підґрунтям для створення батальйонів територіальної оборони та визначення кола їх основних завдань були Закон України «Про оборону України» та Указ Президента України «Про затвердження Положення про територіальну оборону України» від 2 вересня 2013 р. № 471/2013 [22]. Їх створення передбачалося в особливий період чинним мобілізаційним планом, затвердженим мобілізаційним управлінням Генерального штабу ЗС України. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про оборону України» головними завданнями системи територіальної оборони в особливий період, а також створених для її забезпечення батальйонів територіальної оборони є: охорона та захист державного кордону; забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил); охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій; боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора й антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями; підтримання правового режиму воєнного стану.

На основі аналізу відкритих джерел встановлено, що з дотриманням зазначених законів в Україні сформовано станом на жовтень 2014 р. 32 батальйони територіальної оборони. У статті Ю. Бутусова, опублікованій 29 серпня 2014 р., зазначається, що підписано накази про створення 31 батальйону територіальної оборони, попри те, що серед джерел та в науковій літературі трапляються й інші дані [6]. Так, у колективній монографії «Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності» зазначено, що їх сформовано 43 [9]. У статті Я. Степанківської подана кількість станом на вересень 2014 р. – 44 [37]. Однак такі дані не є точними. У ЗМІ України представники Харківської обласної державної адміністрації у жовтні 2014 р. анонсували, що отримали дозвіл від керівництва Міністерства оборони України на формування в Харківській області ще одного БТрО за номером 44, у штаті якого передбачалися 10 танків, однак його так і не створили [39].

Правовою підставою створення та функціонування підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення (далі – ппсмп) став Закон України «Про міліцію» [20]. Відповідно до ч. 2 ст. 7 цього Закону для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе народногосподарське значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи, МВС України може створювати спеціальні підрозділи міліції. 13 квітня 2014 р. міністр МВС А. Аваков заявив про ухвалення рішення щодо створення в кожному регіоні України при обласних головних управліннях МВС ппсмп на основі громадських формувань із дотриманням принципу добровільності [1]. У квітні 2014 р. МВС видало низку наказів про створення підрозділів при обласних головних управліннях МВС. Зокрема, формування батальйону «Миколаїв» у Миколаївській області розпочалося після видання наказу «Про

створення підрозділів патрульної служби особливого призначення» від 17 квітня 2014 р. № 367 [16, 324]. Схожий наказ щодо створення батальйону «Чернігів» у Чернігівській області виданий 16 квітня 2014 р. № 355 [10, 296]. Станом на січень 2015 р. в Україні створено 38 підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення [11, 425].

Для створення добровольчих підрозділів НГУ прийнято Закон України «Про Національну гвардію України» [21]. На кінець листопада 2014 р. у складі НГУ вже перебували українські добровольчі формування: 1-й батальйон оперативного призначення НГУ ім. генерала Кульчицького (утворений у липні 2014 р. внаслідок реорганізації та об'єднання 1-го та 2-го резервних батальйонів), 2-й батальйон спеціального призначення (колишній 3-й резервний батальйон) НГУ «Донбас», 4-й батальйон оперативного призначення НГУ «Крук» та окремих загін спеціального призначення «Азов» (11 листопада 2014 р. переведено наказом міністра МВС до НГУ) [3; 14; 15, 13]. Усього в НГУ було 4 підрозділи.

Деякі політичні партії, виявили активність у захисті країни. Так, партія «Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”» оголосила про створення 15 квітня 2014 р. «Руху опору» та на основі офісів партії у Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях розгорнула мобілізаційні пункти, у яких приймали охочих протистояти агресії Росії, а представники цієї партії брали участь у діяльності Штабу національного захисту Дніпропетровської області [40; 35]. З їх ініціативи у Дніпропетровську створено громадське формування «Полк національного захисту», члени якого поповнили ппсмп – «Дніпро-1», «Луганськ-1», батальйони територіальної оборони – 20-й БТрО, 34-й БТрО «Батьківщина», 37-й БТрО, 42-й БТрО «Рух опору» [2]. Партія «Народний фронт» опікувалася створенням батальйонів у складі МВС «Київ-1», «Артемівськ». Радикальна партія Олега Ляшка заснувала батальйон «Україна», який згодом увійшов до складу МВС як батальйон «Шахтарськ» [1].

Організація УНА-УНСО після перейменування в березні 2014 р. на «Правий сектор» спільно з громадським рухом «Правий сектор» розбудовувала ДУК як силове відгалуження громадського руху. Фактично днем його створення вважають 17 липня 2014 р. [13; 18]. На думку Провідника ДУК Д. Яроша та його прибічників, Корпус сформований та діяв відповідно до Конституції України, з дотриманням вимоги ст. 65, у якій визначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [26]. На противагу всім іншим політичним силам «Правий сектор» самотужки створив розгалужену мережу по всій території України запасних батальйонів, які вербували добровольців, та централізовані навчальні центри, де відбувалася підготовка бійців до бойових дій, а також медичний підрозділ, який надавав допомогу всім потерпілим учасникам бойових дій у районі проведення антитерористичної операції.

Активно створювали добровольчі формування такі громадські об'єднання: Соціал-Національна Асамблея, «Патріот України», а також «Автомайдан», акти-

вісти яких у травні 2014 р. поповнили батальйон «Азов» [11, 418]. Кістяком «Азову» став заснований у квітні цього самого року партизанський загін «Чорний корпус» для визволення Сходу України від агресора, ініціатором виникнення та організатором був А. Білецький; всеукраїнський громадський рух «Самооборона Майдану» (керівник Андрій Парубій), а його представники стали основою низки добровольчих формувань, резервних батальйонів НГУ, 24-го БТрО «Айдар», 25-го БТрО «Київська Русь», батальйону псмоп «Львів» та ін. [17; 34, 2]. Крім того, на місцях активними були місцеві громадські об'єднання афганців, колишніх працівників правоохоронних органів, рибалок, мисливців, футбольних фанів, страйкболістів та ін. [11, 169].

Серед самоорганізованих з-поміж громадян найвідоміші: Добровольча козацька рота спецпризначення імені Тараса Шевченка, яка співпрацювала з Державною прикордонною службою (ДПС) України та брала участь у боях у секторі «М»; партизанська група «Тіні», яка була серед учасників визволення м. Маріуполь; батальйон «Донбас», утворений за ініціативою групи добровольців та очолюваний Семеном Семенченком у середині квітня 2014 р. як громадське формування «батальйон територіальної оборони Донецької області», добровольча (волонтерська) група «Аеророзвідка» під керівництвом В. Кочеткова-Сукача та ін. [1].

Установлено, що серед бійців українських добровольчих формувань були іноземці-добровольці, які самостійно прибували з-за кордону та надавали волонтерську допомогу захисникам територіальної цілісності України. Вони були інструкторами в українських добровольчих формуваннях, обмінювалися з добровольцями особистим бойовим досвідом, і найголовніше – брали участь у боях проти терористів. За інформацією Генерального штабу ЗС України, наприкінці 2014 р. на боці України в зоні антитерористичної операції (АТО) воювало близько однієї тисячі іноземців, що становило приблизно 5 % від загальної кількості бійців ЗС України, які діяли в зоні АТО на той час [7; 31]. Добровольці-іноземці створили такі формування: батальйон імені Шейха Мансурова, батальйон імені Джохара Дудаєва, батальйон «Шалена зграя», Грузинський національний легіон, Білоруська добровольча група, загін «Погоня» тощо.

Діяльність бійців-іноземців в Україні була легалізована лише 6 жовтня 2015 р. Саме тоді Верховна Рада України підтримала законопроект Дмитра Тимчука, № 716-VIII, який набрав чинності 12 листопада 2015 р. [19].

Отже, особливістю організаційно-правових засад становлення українських добровольчих формувань, що функціонували у 2014 та на початку 2015 р., була регламентованість. Ще в попередні роки була опрацьована й набрала чинності основна законодавча та нормативно-правова база, яка дала можливість регулювати організаційні засади їх заснування.

На основі українських добровольчих формувань в Україні були створені полки, батальйони та роти у складі ЗС України, МВС та НГУ. За підрахунками автора, налічувалося 3 полки, 60 батальйонів та 11 рот. Водночас кількість окре-

мих українських добровольчих формувань, які не увійшли до складу офіційних силових структур і були меншими від роти та опікувалися забезпеченням, підрахувати досить складно.

Дослідники також вдаються до з'ясування соціальної характеристики добровольців, тобто створюють їх соціальний портрет. На замовлення International Centre for Defence and Security у квітні 2017 р. група авторів (А. Булах, Г. Сеньків, Д. Теперик) провела дослідження, яке охопило період із жовтня 2015 р. до листопада 2016 р. [5]. У студії представлено соціальний портрет добровольців, серед яких 52 % мали вищу освіту, 28 % – професійно-технічну, решта 20 % – повну загальну чи базову загальну освіту. Лише 17 % добровольців, вирушаючи в район проведення АТО, мали бойовий досвід. На особливу увагу заслуговує питання щодо того, яку мову вважають рідною респонденти. 53 % опитаних добровольців рідною вважають українську мову, 33 % – російську мову і лише 14 % опитаних назвали рідними обидві мови. Високий показник використання російської мови як рідної серед добровольців України цілковито спростовує поширений міф про суто етнічно український склад українських добровольчих формувань. Серед добровольців більшість (70 %) – молоді люди, з яких у віці 20–29 років (40 %), 30–39 років (30 %). Показово, що 85 % всіх опитаних не мали ні військової освіти, ні бойового досвіду до того, як потрапили в район проведення АТО. 3-поміж опитаних 62 % були сімейними, 50 % мали дітей. Регіональна належність добровольців така: 75 % – жителі центральної і південної України, частина – із західних регіонів. Бійці добровольчих формувань добровільно йшли в район АТО, керуючись виключно патріотичними почуттями, відхиляючи національну чи мовну ознаку.

Соціологічне опитування, яке проводили 7 та 8 грудня 2013 р. серед учасників Майдану, виявило такий соціальний зріз протестувальників [27]. Майже 64 % мали вищу освіту, середній вік – 36 років, 45 % із них спілкувалися переважно російською мовою. Як видно з наведених соціологічних опитувань, спостерігається певна пропорційність між протестувальниками на Євромайдані у грудні 2013 р. та бійцями українських добровольчих формувань, створених весною та на початку літа 2014 р. Єднало цих національно свідомих громадян те, що більшість мала вищу освіту, понад 50 % спілкувалися в побуті українською мовою, середній вік респондентів – близько 30 років. Дані соціологічних опитувань переконливо доводять, що основою комплектування українських добровольчих формувань на початковому етапі анти-терористичної операції були активісти Революції Гідності.

Отже, з вини Російської Федерації впродовж чотирьох років триває збройний конфлікт на Сході України. Унікальним явищем у незалежній Україні стало створення українських добровольчих формувань, що уособлюють незламність та непримиренність українського народу, який споконвічно виборював і здобув для себе свободу і незалежність. Українські добровольчі формування сприяли відродженню українського війська та передачі найкращих традицій захисника вітчизни, які збереглися в національній пам'яті мешканців України, незважаючи на десятиліття переслідувань загарбників.

Джерела та література:

1. Аваков сформує регіональні спецпідрозділи МВС на основі громадських утворень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/promise/21985.html>. – Назва з екрана.
2. Артем Витко: Нужно было бороться за Крым [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hin4kQeqCo>. – Назва з екрана.
3. Бадрак В. Національна гвардія України: шляхи розвитку / В. Бадрак, Ф. Флурі. – Женева – Київ: ФОП Лопатіна О.О., 2017. – 49 с.
4. Бодня Т. Батальйони чекають на добровольців / Т. Бодня, М. Супрун // Урядовий кур'єр. – 2014. – 7 травня. – № 81. – С. 2.
5. Булах А. Первые на передовой: отражение военной агрессии России против Украины [Електронний ресурс] / А. Булах, Г. Сеньків, Д. Теперик. – Режим доступу: https://www.icds.ee/fileadmin/media/icds.ee/doc/ICD-report-Ukraine-defence-volunteers_2017_RUS.pdf. – Назва з екрана.
6. Бутусов Ю. Добровольческие батальоны: структура, страхи, проблемы боевого применения [Електронний ресурс] / Ю. Бутусов // Зеркало недели. – 2014. – 29 августа. – Режим доступу: <http://zn.ua/internal/dobrovolcheskie-batalony-struktura-strahi-problemy-boevogo-primeneniya-.html>. – Назва з екрана.
7. В зоні АТО на Донбасі на боці України воюють близько тисячі іноземних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicist.in.ua/3206-v-zon-ato-na-donbas-na-boc-ukrayini-voyuut-blizko-tisyach-inozemnih-gromadyan.html>. – Назва з екрана.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності: монографія / [В. Копійка, М. Дорошко, В. Балюк та ін.]; наук. ред.: М. Дорошко, В. Балюк. – Київ: Ніка-Центр, 2018. – 280 с.
10. Добробати / [К. Гладка, Д. Громаков, В. Миронова та ін.]. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Харків: Фоліо, 2017. – 325 с.: іл.
11. Добробати / [К. Гладка, Д. Громаков, В. Миронова та ін.]. – Харків: Фоліо, 2016. – 570 с.: іл.
12. Добровольцев просят удалиться [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svodki24.ru/1610-donbass.html>. – Назва з екрана.
13. Добровольчий український корпус «Правий сектор» [Електронний ресурс] // Бандерівець. – Режим доступу: <http://banderivets.org.ua/struktura-duk-ps.html>. – Назва з екрана.
14. Добровольчі батальйони у складі Національної гвардії України – бойовий шлях «Донбасу» [Електронний ресурс] // Національна гвардія України. – 2016, 29 січня. – Режим доступу: <http://ngu.gov.ua/ua/news/dobrovolchi-batalyoni-u-skladi-nacionalnoyi-gvardiyi-ukrayini-boyoviy-shlyah-donbasu>. – Назва з екрана.
15. Добровольчі батальйони у складі Національної гвардії України – бойовий шлях батальйону «Імені генерала Кульчицького» [Електронний ресурс] // Національна гвардія України. – 2016, 29 січня. – Режим доступу: <http://ngu.gov.ua/ua/news/dobrovolchi-batalyoni-u-skladi-nacionalnoyi-gvardiyi-ukrayini-boyoviy-shlyah-batalyoni-imeni>. – Назва з екрана.
16. Дороги війни / [С.С. Макарчук (кер. авт. кол.), І.В. Кріса, А.П. Назарова та ін.; співгол. ред.: О.Ю. Савченко, В.В. Москаленко]. – Миколаїв: Іліон, 2017. – 512 с.

17. Завзятий І. Цивільний корпус «Азов» – націоналістична організація чи чергові рекетири? [Електронний ресурс] / І. Завзятий // Кореспондент. – Режим доступу: <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/3805861/>. – Назва з екрана.
18. Загальні положення про створення Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» [Електронний ресурс] // Бандерівець. – Режим доступу: <http://banderivets.org.ua/zagalni-polozhennya-pro-stvorennya-dobrovolchogo-ukrayinskogo-korpusu-pravyjsektor.html>. – Назва з екрана.
19. Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти відносно проходження військової служби у Збройних силах України іноземцями та особами без громадянства» від 06.10.2015 № 716-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/716-19>. – Назва з екрана.
20. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 № 565-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-12>. – Назва з екрана.
21. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/876-18>. – Назва з екрана.
22. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>. – Назва з екрана.
23. Історична роль та місце Збройних Сил України в забезпеченні обороноздатності держави особливості і способи ведення сучасних бойових дій: інформаційно-довідковий матеріал для військовослужбовців Збройних Сил України. – Київ: ЦП «Компринт», 2016. – 20 с.
24. Каліновська О. Про мертвих, живих і ненароджених. Герої (не)війни / О. Каліновська, О. Криштопа. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 303 с.
25. Конвенція «Про закони і звичаї війни на суходолі» та додаток до неї «Положення про закони і звичаї війни на суходолі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_222. – Назва з екрана.
26. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Назва з екрана.
27. Кто и зачем. Социологи «посчитали» Евромайдан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediaport.ua/kto-i-zachem-sociologi-poschitali-evromaydan>. – Назва з екрана.
28. Наемнические батальоны и бандформирования Украины // Межрегиональный общественный фонд содействия стратегической безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fssb.su/islam-terror/islam-terror-gangs/1106-batalony-ukrainy-kto-vouet-za-ukrainu.html>. – Назва з екрана.
29. Орел І. Хроніка одного батальйону / І. Орел: худож.-оформлювач Л.П. Вировець. – Харків: ТОВ «Видавництво права людини»; Фоліо, 2016. – 178 с.
30. Підрозділи Української добровольчої армії вже реальність. Вони працюють у зоні своєї бойової відповідальності: відеосюжет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/video_news/389651/pidrozdily_ukrayinskoyi_dobrovolchoyi_armiyi_vje_realnist_vony_pratsuyut_u_zoni_svoeyi_boyivovoyi_vidprovidalnosti. – Назва з екрана.
31. Порошенко назвав кількість українських силовиків у зоні АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/78374>. – Назва з екрана.
32. Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання

- Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015 № 129-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/129-19#n9>. – Назва з екрана.
33. Про парамілітарні структури України, що задіяні в АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://demo.rewerty.com/pclg/uk/про-парамілітарні-структури-україни/>. – Назва з екрана.
34. Програма політичної партії «Національний корпус». – Київ, 2016. – 52 с.
35. Рух опору має посилити план своєї діяльності [Електронний ресурс] // Юлія Тимошенко – офіційний сайт (Фото). – Режим доступу: <https://www.tymoshenko.ua/ruh-oporu/ruh-oporu-maye-posiliti-plan-svoeyi-diyalnosti/>. – Назва з екрана.
36. Силам АТО допоможе сучасне народне ополчення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua/ua/videos/70997/>. – Назва з екрана.
37. Степанковська Я. Авангард нації. Куди зникли добровольчі батальйони [Електронний ресурс] / Я. Степанковська // Військовий навігатор України. – 2017. – 16 лютого. – Режим доступу: <http://milnavigator.com.ua/archives/2840>. – Назва з екрана.
38. Топ 10 українських добровольчих формувань АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cikavosti.com/top-10-ukrayinskih-dobrovolchih-formuvan-ato/>. – Назва з екрана.
39. У Харківській області формують другий батальйон територіальної оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/news/2014/10/22/283404_harkovskoy_oblasti_formiruyut.html. – Назва з екрана.
40. Юлія Тимошенко оголосила про створення Руху опору проти агресії Росії [Електронний ресурс] // Юлія Тимошенко – офіційний сайт. – Режим доступу: <https://www.tymoshenko.ua/ruh-oporu/yuliya-timoshenko-ogolosila-pro-stvorennya-ruhu-oporu-proti-agresiyi-rosiyi/>. – Назва з екрана.

© Юрій СТАСЮК

УКРАИНСКИЕ ДОБРОВОЛЬЧЕСКИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КАК УНИКАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ

В статье рассмотрено участие украинских добровольческих формирований в борьбе против российской агрессии за территориальную целостность Украины в 2014–2015 гг. Подано авторское толкование термина «украинские добровольческие формирования». Охарактеризован уникальный феномен самоорганизации патриотично настроенной общественности при поддержке общественных организаций, политических партий, который вылился в создание под эгидой государства украинских добровольческих формирований. Исследована специфика и факторы возникновения и функционирования украинских добровольческих формирований в рамках современной законодательной базы Украины, освещена их численность.

Ключевые слова: украинские добровольческие формирования, добровольческие батальоны, законодательство, антитеррористическая операция на Востоке Украины, вооруженный конфликт на Востоке Украины.

© Yurii STASIUK

UKRAINIAN VOLUNTEER UNITS AS A UNIQUE PHENOMENON OF INDEPENDENT UKRAINE

The purpose of this article is to specify overall characteristics of a unique present-day phenomenon, i. e. Ukrainian Volunteer Units which have sprung up in this modern time as a response to threats to territorial integrity and independence of Ukraine. As one has stated, the definition of Volunteer Movement features quite a large variety of terms with those particularly stating for it being Volunteer Units, Volunteer battalions (known as the «Dobrobat»), paramilitary formations and military forces. The Article in question specifies why it is reasonable to refer to «Ukrainian Volunteer Units» as a sole term. Following a thorough analysis of materials available the Author of this Article identified a set of common features (descriptors) Ukrainian Volunteer Units are characterized by, as well as defined the term in question.

The Volunteer Battalions have been divided into two categories based upon the individual Author's interpretation and for the ease of reference while studying the issue. Those falling within the first category are Ukrainian Volunteer Units operating within the Armed Forces (AF) of Ukraine, Ministry of Internal Affairs and The National Guard of Ukraine (NGU). The second category features Volunteer Subdivisions either established by pro-Ukrainian minded non-governmental organizations and parties independently and funded by certain charity providers, or self-established by a number of concerned citizens in order to counter Russian armed aggression.

Thorough scrutinization of the legislative framework of Ukraine that the formation and organizational setting of Ukrainian Volunteer Units have been based upon hereby scotches the Russian myth circulating around their illegal establishment. The distinctive feature of organizational and procedural activities which Ukrainian Volunteer Units have been established and operating under within the course of 2014–2015 has been their strict adherence to the prior elaborated regulatory framework in force.

The Author considers community groups as a prototype of Ukrainian Volunteer Units that were formed pursuant to Ukrainian legislation with the goal to support local authorities and law-enforcement bodies of Ukraine in maintaining law and order and averting acts of terrorism. Such units were generally operating within the territorial community where they had actually been set up. An urgent need for this unit formation specifically arose in response to the regions with paralyzed operations of law enforcement bodies due to a high-level corruption within their structures, betrayal of the oath of office and cooperation with Russian militants.

At the start of the Autonomous Republic of Crimea annexation and ATO breakout Ukrainian Volunteer Units started to spring up subject to Ukrainian legislation and integrated within defense and law-enforcement agencies. As of October 2014, the number of territorial defense battalions within the Armed Forces of Ukraine reached 32. And as of January 2015, there were 38 operational subdivisions of Special Task Patrol Police of Ukraine within the Ministry of Internal Affairs. As of November 2014, 4 volunteer subdivisions of The National Guard of Ukraine were set-up. Thus, 3 regiments, 60 battalions, and 11 squadrons have been established.

The Author's analysis exposes the activities of a number of All-Ukrainian political parties and non-governmental organizations that have made their active contribution to setting up certain Ukrainian Volunteer Units. In particular, by dint of «Pravyi Sektor» («Right Sector») movement own efforts Ukrainian Volunteer Corps was formed with a branched network of recruiting offices & military training centers for volunteers within the territory of Ukraine. There were also several Ukrainian Volunteer Units emerged from the self-organized groups of patriotically minded compatriots with «Donbas» battalion, Taras Shevchenko Special Operations Volunteer Cossacks Squadron, «AeroReconnaissance» Volunteer Group etc. being the most well-known among those. One stated that Volunteer Units squads also featured volunteer foreign nationals, who were engaged in military operations and shared their personal experience and expertise with Ukrainian volunteers. The Author also established the cohesion between Volunteer Units formation and Ukraine's Revolution of Dignity and defined a social portrait of a volunteer fighter.

Thus, the formation of Ukrainian Volunteer Units sets a unique phenomenon in the days of independent Ukraine, contributes to the protection of territorial integrity of the state, as well as to the revival of Ukrainian Army and transmission of the best traditional values of a defender of the Fatherland still being preserved in the national memory of Ukrainians notwithstanding decades of persecution by its invaders.

Keywords: *Ukrainian Volunteer Units, volunteer battalions, legislation, Anti-Terrorist Operation in the East of Ukraine, armed conflict in the East of Ukraine.*